

Cürm ü cinâyet resminin devlet yöneticilerince tahsili merkezî otoritenin sarıldığı dönemlerde istismara uğramıştır. Nitekim hiçbir olay olmadığı zamanlarda bile bu resmin tahsili cihetine gidilmesi şikâyetlere yol açmıştır. Gerek bu sebeple, gerekse Ebüssüüd Efendi'nin fetvalarıyla tasdik edilmiş olmasına rağmen Giri't'in fethinden sonra Hanya, Kandiye ve Midilli'de saf şekliyle İslâmî geleneklere uygun bir toprak rejimi tesis etmek düşüncesiyle eski toprak rejimi ilga edilirken bu arada cürm ü cinâyet resmi de kaldırılmıştır. Bu verginin bütünüyle kaldırılması ise büyük bir ihtimalle Tanzimat dönemine rastlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Barkan, *Kanunlar*, s. XV, XVI, 13, 14, 71, 143, 191, 286, 325, 333, 354, 388-389; a.mlf., "Timar", *İA*, XII/1, s. 310; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1328-30, I, 43; N. Beldiceanu, *Recherche sur la Ville Ottomane au XVe siècle*, Paris 1973, s. 296; U. Heyd, *Old Ottoman Criminal Law*, Oxford 1973, tür.yer.; a.mlf., "Djurm", *El²* (İng.), II, 604; Mustafa Akdağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti", *TTK Belleten*, XIV/55 (1950), s. 353.

YUSUF HALAÇOĞLU

CÜRMÜZİ

(الجرموزی)

Mutahhar b. Muhammed b. Ahmed
el-Muntasır eş-Şerif el-Hasenî
(ö. 1077/1667)

Yemenli tarihçi.

1003'te (1595) San'a'nın Cürmüz köyünde doğdu. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Zamanının sayılı Zeydî âlimlerinden olup 27 Zilhicce 1077'de (20 Haziran 1667) âmil olarak görev yaptığı Uteme'de vefat etti.

Eserleri. 1. *İkdu'l-cevâhiri'l-behiyye fi ma'rifeti'l-memleketi'l-Yemeniyye ve'd-devleti'l-Fâtımiyyeti'l-Hüseyniyye*. Hz. Peygamber devrinden 1007 (1598) yılına kadar Yemen'de valilik yapan devlet adamları ve burada hüküm süren hânedanlardan bahseden eserin yazma nüshası Riyad'da Hamed el-Câsir'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. 2. *ed-Dürretü'l-muğıyye fi's-sîretü'l-Kâsimiyye*. 1064 (1653-54) yılında tamamlanan ve Zeydî imam Mansûr-Billâh'ın hayatını ihtiva eden eser, *en-Nübzetü'l-müşîre ilâ cümelin min 'uyûni's-sîre fi aĥbârî Mevlânâ el-Manşûr-Billâh el-Kâsım b. Muĥammed* adıyla meşhur olup yazma nüshası San'a Camii

Kütüphanesi'nde ve British Museum'dadır (nr. 1064, 3329). 3. *el-Cevheretü'l-münîre fi târihi devleti'l-Mü'eyyed-Billâh ez-Zeydî*. Yazma nüshası Berlin Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 147) eser *el-Cevheretü'l-muğıyye fi târihi'l-ĥilâfeti'l-Mü'eyyediyye ve el-Cevheretü'l-münîre fi cümelin min 'uyûni's-sîre* adlarıyla da bilinmektedir. Müellif kitabında daha çok kendi müşahedelerine dayanarak Zeydî imam Müeyyed-Billâh'ın (ö. 1054/1644) Yemen Beylerbeyi Haydar Paşa ve halefi Nasuh Paşa ile mücadelesinden, Yemen'deki Osmanlı hâkimiyetinden bahsetmekte ve yaşadığı devrin meşhur bilginlerinin biyografileri hakkında bilgi vermektedir. Eserin II. cildi Milano Ambrosiana Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Arabo, nr. A 7305 A 115). 4. *Tuĥfetü'l-esmâ' ve'l-ebşâr bimâ fi's-sîretü'l-Mütevekkiliyye min garâ'ibi'l-aĥbâr*. Zeydî imam Mütevekkil-Alellah'ın hayatı ve faaliyetlerine dair olan ve *Sîretü'l-İmâm Mütevekkil-'Alellâh İsmâ'ül b. el-Kâsım b. Manşûr* adıyla da bilinen eserin yazma nüshaları Yemen'de Mükellâ'da halk kütüphanesinde, Vatikan Kütüphanesi'nde (nr. 971) ve San'a Camii Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nehrevâlî, *Ğazavâtü'l-Cerâkise ve'l-Etrâk fi cenûbi'l-Cezire: el-Berku'l-Yemânî fi'l-fethi'l-Ösmânî* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1387/1967, s. 60 vd.; Muĥibbî, *Ĥulâşatü'l-eşer*, IV, 406; Ahmed Râşid, *Târîh-i Yemen ve San'â*, İstanbul 1291, I, 186 vd.; Brockelmann, *GAL*, II, 402; *Suppl.*, II, 551; C. Zeydan, *Târîĥ*, s. 336; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Merâci'u târihi'l-Yemen*, Dimaşk 1972, s. 91, 121, 141-142, 225; a.mlf., *el-Fikrû'l-İslâmî fi'l-Yemen*, s. 489-490; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târihi'l-Yemen fi'l-'aşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 237-238; Emîre Ali el-Meddâh, *el-Ösmâniyyân ve'l-İmâm el-Kâsım b. Muĥammed b. 'Alî fi'l-Yemen, 1006-1029/1598-1620*, Cidde 1402/1982, s. 13, 41-49, 52, 54, 56, 61-68, 70, 74-78 vd.; Zirikîlî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 254; Abdullah b. Hâmid, "el-Mutahhar b. Muĥammed el-Cürmüzî: Mü'elleftühü 'ani'd-devleti'l-Kâsimiyye", *el-Mü'errîhu'l-'Arabî*, VIII, Bağdad 1978, s. 58-70; J. H. Mordehmann, "Hasan Paşa", *İA*, V/1, s. 330.

HULÛSİ YAVUZ

CÜRÛM

(الجرم)

Hukuken yasaklanan
ve yapılması halinde failin had, kısas
veya ta'zirle cezalandırılmasını
gerektiren fiil
(bk. SUÇ).

CÛSTÂNİLER

(bk. DEYLEM).

CÛŞEYŞ ed-DEYLEMİ

(جشيش الديلمي)

Yemen'de

peygamberlik iddiasında bulunan
Esved el-Ansî'yi öldürenlerden biri.

Muhadramûn* dan olup adı bazı kaynaklarda Çişnes ve Huşeyş olarak da geçmektedir. Ataları VI. yüzyılda, İran'ın kuzeyinde dağlık bir bölge olan Deylem'den gelip Yemen çevresine yerleşmişlerdir. Peygamberlik iddia edenlerden Esved el-Ansî'nin Yemen bölgesinde birçok karışıklık çıkarması, Hz. Peygamber'in Yemen valisi Şehr b. Bâzân'ı öldürerek karısını alması ve kısa bir süre çevrede hâkimiyet kurması üzerine Resûl-i Ekrem bölgenin ileri gelenlerine ve bu arada Deylemîler'in reislerinden olan Veber b. Yuhannes ile Cüşeyş'e bir mektup gönderdi. Onlardan Esved el-Ansî'yi ortadan kaldırmalarını istedi. Bunun üzerine Cüşeyş ile Firûz ed-Deylemî ve diğer yöneticiler bir araya gelerek Esved'i nasıl öldüreceklerini planladılar. Eski vali Şehr'in eşi Âzâd'ın yardımıyla bir gece Esved el-Ansî'yi konağında öldürdüler. Bu hadise Hz. Peygamber'in vefatından bir gün veya bir gece önce meydana gelmiş (11/632), olayla ilgili haber Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e ulaşmıştı.

Hz. Peygamber'in vefatı üzerine bölgede ikinci bir ridde* olayı başgösterdi. Bu defa Esved'in öldürülmesinde rolü olan Kays b. Abdüvegûs el-Mekşûh ayaklandı ve önceleri birlikte hareket ettiği Dâzeveyh, Firûz ed-Deylemî ve Cüşeyş ed-Deylemî'yi kendisi için tehlikeli görerek öldürmeyi planladı. Bir komplo ile Dâzeveyh'i öldürttü; ancak diğerleri durumu öğrenerek kurtuldular.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîĥ* (Ebû'l-Fazl), III, 187, 231-236, 323-324; İbnü'l-Esir, *İsdü'l-ġâbe*, I, 337; V, 438; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 338-341; Zehebî, *el-Müştebeh*, s. 265; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 260-261; J. Welhausen, *İslâmın En Eski Tarihine Giriş* (trc. Fikret İşıltan), İstanbul 1960, s. 3, 29, 31; Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler (Hicrî 7.-11. yıllar)*, Ankara 1967, s. 38, 41-43, 45, 47; M. Hamîdullah, *el-Veşâ'ıku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 334-336, 342-343; a.mlf., *İslâm Peygamberi* (Tuĥ), I, 544-545; Abdurrahman Abdülvâhid eş-Şücâ', *el-Yemen ft şadri'l-İslâm*, Dimaşk 1408/1987, s. 263, 271.

AHMET ÖNKÂL